

Максим Мешковой, о. Юрій Мицик

ЛИСТИ ГЕТЬМАНА ІВАНА МАЗЕПИ ДО КОРОННОГО ГЕТЬМАНА РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ АДАМА СЕНЯВСЬКОГО (ЧАСТИНА 1)

DOI: 10.5281/zenodo.7012100

© М. Мешковой, Ю. Мицик, 2022. СС BY 4.0

Майже 50 років тому побачила світ книга канадського історика українського походження Ореста Субтельного (1941–2016). У ній було опубліковано 54 листи Мазепи до Сенявського, а також 8 листів резидента останнього в Батурині Франциска Грабі¹, які було виявлено Субтельным у архівах Польщі. У радянські часи не могло бути й мови про перевидання цієї книги в Україні, бо вона стосувалася забороненої для істориків постаті «ізмєнника» Мазепи, а до того ж була в США під грифом Української Вільної Академії Наук (УВАН), себто видана українськими «буржуазними націоналістами». У наш час на сторінках журналу «Сіверянський літопис» Володимир Пилипенко подав переклад 25 листів Мазепи за 1708 р., а Ольга Циганок всіх 8 листів Грабі². Згодом вони були передруковані Сергієм Павленком у фундаментальній археографічній публікації³.

Оскільки більша частина опублікованих листів Мазепи до Сенявського, писаних сумішно польської та латинської мов, майже не використовується дослідниками через мовний бар'єр, подаємо в перекладі українською перші 16 із них, за 1704–1705 рр. Тут треба відзначити, що Адам Миколай Сенявський (р. н. невід. – 1726) був белзьким воєводою (1692–1710), краківським каштеляном (1710–1726), гетьманом коронним польним (1702–1706) і великим (1706–1726).

Якщо говорити коротко про зміст наведених нижче листів, то пригадується вислів із давньої перської казки: «І він пустив коня красномовства на поле слів». Ці листи Мазепи в основному сповнені компліментами й вони поза сумнівом засвідчують, що він досконало володів цим мистецтвом. Водночас у них ідеться й про прагнення налагодити зв'язки, обмін новинами. Є тут і дані, які стосуються розквартирування коронних військ на Поділлі, причому Мазепа гарантує їм безпеку. Лист № 5 від 10.05 (29.04) 1705 р. свідчить про зростання довіри між обома кореспондентами, у ньому йдеться про похід Мазепи на Правобережжя й Галичину, саме тому під Києвом будували два мости через Дніпро для переправи військ. Мазепа також гарантує безпеку маєностям Сенявського від нападів самусівців (українських повстанців – прибічників Самуся). Загалом цьому питанню Мазепа приділяє велику увагу, очевидно, діючи тут на прохання коронного гетьмана. Він опікується ними й під час походу землями Руського й Белзького воєводства, особливо після пограбування сіл Вербич (суч. с. Гранів Гайсинського р-ну на Вінничині) і Музяків (суч. с. Мізяків Калинівського р-ну на Вінничині) чи то князя Четвертинського, чи то білоцерківського коменданта (президента) Бурляя (чи не родича полковника Кіндрата Бурляя, сподвижника Богдана Хмельницького?). Мазепа навіть видав оборонні універсали на ці маєності (№ 12). Цікаво, що траса походу 1705 р. багато в чому тотожна трасі походу Богдана Хмельницького у 1648 р. У подальшому (як видно, скажімо, з листів 1708 р.) вони стають розгорнутішими, в них значно збільшується обсяг інформації, присвяченої військово-політичним та дипломатичним питанням.

Не переказуючи змісту листів, подаємо нижче їхній переклад.

¹ Subtelny O. On the eve of Poltava: the letters of Ivan Mazepa to Adam Sieniawski 1704–1708 (Напередодні Полтави. Листи Івана Мазепи до Адама Сенявського 1704–1708). New York, 1975.

² Пилипенко В. Листи гетьмана Івана Мазепи, написані у 1708 р. до великого коронного гетьмана Речі Посполитої Адама Сенявського. *Сіверянський літопис*. 2016. № 4. С. 88–92; Циганок О. Донесення Францишка Грабі, резидента-представника великого коронного гетьмана Речі Посполитої Адама Сенявського при дворі гетьмана Івана Мазепи. *Сіверянський літопис*. 2018. № 4. С. 94–106.

³ Павленко С. Україна доби Івана Мазепи 1708–1709 рр. в документальних джерелах. Київ, 2019.

* * *

№ 1

1704, вересня 18. – Табір під Любаром над р. Случ.

«Ясновельможний мості-пане белзький воевода, мені вельми мості-пане й брате.

Я, чинячи належну шану до вельможного мості-пана, звертаюся до вельможного мості-пана через мого спеціального посланця з усім звичним пошануванням. Також зичу вельможному мості-пану, щоб ласкаві небеса пролили зливою успіхи на заслужену персону вельможного мості-пана. При цьому вельможного мості-пана прошу про особливу довіру й кореспонденцію, щоб, як вельми звичай, взаємним зв'язком щедро сполучати серця, а себе самого назавжди віддаю неодмінній милості й приязні, демонструючи цим, що я є вельможному мості-пану зичливим братом і покірним слугою –

Іван Мазепа, гетьман і кавалер його царської пресвітлої величності військ Запорозьких.

P.S. Маю з реляцій певну звістку з-під Нарви, писану раніше серпня [24] згідно зі старим календарем, що його мость-пан хелмський воевода, після щасливо скінчених переговорів, вже відправлений.

Із табору під Любаром над рікою Случчю, року 1704 вересня 18».

№ 2

1704, листопада 14 (4). – Батурина.

«Ясновельможний мості-пане белзький воевода, мені вельми мості-пане й брате.

Що ж може бути вдячніше за серця, які залишаються в єдності духу й зброї, ніж те, коли розрізнені через сваволю душі, з'єднуються в єдину довірчу спільноту. Дізнаюся про це через нелегкий початок і не менше в моєму серці, яке завжди вимовляє добре слово про спільне благо, відчуваю солодощі вдячного задоволення. Від вельможного мості-пана раптово дійшов погolos, що ясновельможний його мость-пан краківський каштелян, великий коронний гетьман, відзначений нагородами вельможного мості найяснішого пана Августа, скерувавши свій непростий задум на рівний шлях своєї зичливості й вірності до його королівської мості маєстату, простує до маєстату його королівської мості, до тієї мети, щоб розхитана шкідливими усобицями Річ Посполита Польська, могла зібратися в єдине тіло й одногослоно визнати свого пана [короля]. Тільки дай Бог, щоб ці святі обітниці його мості-пана могли швидко досягти свого бажаного ефекту, щастя, яке б і я вітаю, маючи недаремну надію, що схотів би його мость-пан відновити свою першу довіру в кореспонденції до мене.

Щодо безпеки людей вельможного мості-пана, поставлених на зимові квартири у Вінниці, Ладжині, Брацлаві та на інших містах. Запевняю вельможного мості-пана, що навіть найменші шкоди та напади від самусівців та від інших не зачеплять їх, лише б ці люди вельможного мості-пана не давали приводу до якихось бунтів.

Мене ж завжди підштрикує шпора, що [я] є вельможного мості-пана люб'язно зичливим братом і покірним слугою – Іван Мазепа, гетьман і кавалер його царської пресвітлої величності військ Запорозьких.

Із Батурина, року 1704 листопада 4-го ст[арого] ст[ило]».

№ 3

1704, листопада 15 (4). – Батурина.

«Ясновельможний мості-пане белзький воевода, мені вельми мості-пане й брате.

Не менш і я засмучуюся через те, що велінням злої долі, через розташування неприхильних сузір'їв, не трапилося мені дуже близько зійтися в минулій кампанії з вельможним мості-паном і перед очима заслуженої його персони засвідчити належну шану, а взаємними обіймами ще тісніше спільно закріпити спілку довірчої приязні й довіри. А хоча віддалення, як від самого вельможного мості пана, так і від ближчої з ним кореспонденції, віддаляє мене злощасна відстань, однак дружнім пером, якому любов раз додала крила, мої провини мають бути відшкодовані, і у віддаленості місця як благодіяння (?) бачу поставу й вигляд вельможного мості-пана. Це щирою, без прикрас любов'ю, ділом і словом декларуючи, що жодна відстань не може мене від тісної приязні з вельможним мості-паном віддалити й роз'єднати, бо я, раз взявши нерозривної симпатії зв'язок, навично пов'язаний ним. А це покажуть документи й знаки, коли завжди в покоях вельможного мості-пана з зичливою мою кореспонденцією не затримань, про що і я вельми вельможного мості-пана прошу. А тепер за передачу газет вельми дякуючи вельможному мості-пану, себе самого, сильно хвилюючись, віддаю до послуг із тим, що я є вельможному мості-пану люб'язно зичливим братом і покірним слугою – Іван Мазепа, гетьман і кавалер його царської пресвітлої величності військ Запорозьких.

Із Батурина, листопада 4-го старого стилю року 1704.

№ 4

1705, травня 10 (квітня 29). – Батурина.

«Ясновельможний мості-пане белзький воевода, мій вельми мості-пане й брате.

Не може бути наочнішого свідчення щирої до мене вельможного мості-пана приязні понад ту, коли вельможний мості-пан не тільки в найвіддаленішому перебуваючи краї, зволив завжди дружнім пером діяти на відстані, спілкуючись зі мною вікарними (?) листами, але й тут, у сусідстві, легко діставшись Меджибожа, не облишив такого само приязного листування зі мною. Через свого спеціального посланця й щирі листи це показав мені й довів, що в геройських грудях вельможного

мости-пана раз постали до мене щирість і ласка, незмінні на кожному місці, навіть тепліші. Найостаннійший то є вираз милості вельможного мості-пана, яку я від предків його зберігаю, коли вельможний мості-пан зволив мене обдарувати мисливським презентом, за що все гідно відплатчу з належною до вельможного мості-пана вдячністю. Я це обіцяю, що також невдовзі через мого спеціального посла уклінно вшаную заслужену персону вельможного мості-пана.

А тепер безперестанно у будь-який момент хочу бути вельможному мості-пану люб'язно зичливим братом і вірним слугою – Іван Мазепа, гетьман і кавалер його царської пресвітлої величності військ Запорозьких.

[Р. С.] Майну вельможного мості пана гарантую цілковиту безпеку.
Із Батурина, року 1705 квітня 29».

№ 5

1705, травня 10 (квітня 29). – Батурин.

«Ясновельможний мості-пане белзький воєводо, мій вельми мості-пане й брате.

Я вже у відправлених раніше [листах] через його мості-пана ротмістра хоругви вельможного мості-пана про майбутню кампанію, доречно відкрив реляцією мою інтенцію; так розумію, що мій неприкрашений задум, роз'яснив перед очима самого вельможного мості-пана після мого повернення. Тепер же вдвічі довшим листом повторюю те, що має бути повтореним. Доношу вельможному мості-пану те, що маю завдання від найяснішого маєстату його царської пресвітлої величності, мого милостивого пана, такий наказ, щоб на початку весни, як тільки покажеться трава, з усім Військом Запорозьким йшов на той бік Дніпра до польських кордонів на послугу його королівській мості й Речі Посполитій разом із долученою до мого війська московською кавалерією й піхотою, котра в усіх кампаніях невідступно за мною крокує. Для чого під Києвом на ріці Дніпро мають будувати два мости, а це для швидшої переправи Військ Запорозьких і московських. Відтепер усі отримані мною вісті, всі вельможному мості-пану, з відкритим серцем розказуватиму, як той, котрий до останнього удару серця щиро зобов'язується бути вельможному мості-пану люб'язно зичливим братом і покірним слугою – Іван Мазепа, гетьман і кавалер його царської пресвітлої величності військ Запорозьких.

Із Батурина, року 1705 квітня 29 старого стилю».

№ 6

1705, серпня 6 (липня 26). – Табір під Збаражем.

«Ясновельможний мості-пане белзький воєводо, мій вельми мості-пане й брате.

Маючи у великій повазі й високій пошані так заслужену вельможного мості-пана персону, котрій завжди низько вклоняюсь, як і сенаторському його кріслу, коли в цій кампанії (?) і далі просуваюсь на поміч і під опіку (?) його королівської мості і Речі Посполитої. А також із цієї подорожі з поштивою пошаною великого вельможного мості-пана імені, засвідчую цю честь вельможного мості-пана через мого спеціального посланця, поки сам не увійду з вельможним мості-паном у союз душ і зброї і поздоровлю вельможного мості-пана при зустрічі обіймами. А тепер маю амбіцію ще й тим титулом себе уславити, що я є неодмінно вельможного мості-пана люб'язно зичливий брат і уклінний слуга – Іван Мазепа, гетьман і кавалер його царської пресвітлої величності військ Запорозьких.

[Р. С.] Усі добра вельможного мості-пана зберіг незайманими в безпеці, укріпивши його гарнізонами й універсалами, ще й обминув його кружляннями на тракті. Із табору під Збаражем, року 1705 липня 26 ст. ст.».

№ 7

1705, серпня 11 (липня 31). – Табір під Збаражем.

«Ясновельможний мості-пане белзький воєводо, мій вельми мості-пане й брате.

Чим частіше в цій кампанії я отримую від вельможного мості-пана листи, люб'язної його душі драгомани, тим тісніше й дієвіше до всякого зобов'язання пан мене заохоче й спонукає. Як я ті добра вельможного мості-пана, що вже минув, зберіг незайманими й недоторканими, так і щодо тих, котрі в Руському воєводстві, таку ж само засвідчую готовність. Усе моє до послуг вельможного мості-пана достосовуючи старання, завжди маю велике від предків його ім'я в належній пошані. Котрому в нинішньому поході, в якому тепер музньо тримає булаву, щодо справ воєнних сердечно зичу пильної далекоглядності, щоб все задумане щасливо, переможно й тріумфально, а неприятелю – дошкульно й фатально, скінчилося. Закінчую тим, що я є вельможного мості-пана люб'язно зичливий брат і уклінний слуга – Іван Мазепа, гетьман і кавалер його царської пресвітлої величності Військ Запорозьких.

Із табору під Збаражем, року 1705 липня 26 ст. ст.».

№ 8

1705, серпня 21 (10). – Табір під Глинянами.

«Ясновельможний мості-пане белзький воєводо, мій вельми мості-пане й брате.

Не менше і я шкодую про те, що, будучи обійденим долею і через похід залишаючись у межах Руського воєводства, не можу цього вождя особисто як личить пошанувати. Однак недаремну плякою надію, що ці мої незручності дозволять мені обрати кращий час, коли в такому поєднанні душ і зброї, буду справді гідним обійняти вельможного мості-пана, а тепер обіймаю лише на словах.

Коли ж розглядаю стан і диспозицію речей, то сумніваюсь, щоб мій шлях мав пролягати через Белзьке воєводство. Однак я буду краще поінформований про це біля Львова, через який я маю йти до Сандомира.

Нині ж, догоджаючи відповідною готовністю і пильністю наказам вельможного мості-пана, оголошую всім цим ясновельможним мості-панам, про котрих ідеться в листах вельможного мості-пана, і гарантую належну безпеку їм та їхнім добрам. Хоча б мені довелося проходити і через Белзьке воєводство, тоді певно зумію суворістю належної військової дисципліни розгнздану розпущеність військ мого регіменту утримувати так сильно, що жодних руйнацій ясновельможні панове обивателі, мої вельми мості-пани цього воєводства, в своїх маєтках не зазнають, але лишатимуться неушкодженими, як і належить.

Усе це маю намір виконати найдієвішим чином, а також зобов'язуюся довічно служити його милості вельможному мості-пану, усього себе віддавши, пишучись вельможного мості-пана люб'язно зичливим братом і уклінним слугою – Іван Мазепа, гетьман і кавалер його царської пресвітлої величності Військ Запорозьких.

Із табору під Глинянами, серпня 10 року 1705».

№ 9

1705, серпня 27 (16). – Табір під Львовом.

«Ясновельможний мості-пане белзький воєводо, мій вельми мості-пане й брате.

Як я від початків мого походу серед перших мав цей клопіт, щоб всі загалом добра вельможного мості-пана, котрі лежать на тракті і поза ним, зберігалися в особливій безпеці. Також і тим, котрі залишаються в Белзькому воєводстві, обіцяю недоторканість, маючи собі за особливу честь у всьому постаратися відповідно до наказів вельможного мості-пана, чому й далі присвячую свій час. Також заявляю, що я є вельможного мості-пана люб'язно зичливим братом і уклінним слугою – Іван Мазепа, гетьман і кавалер його царської пресвітлої величності Військ Запорозьких.

Із табору під Львовом, серпня 16 ст. ст. року 1705».

№ 10

1705, серпня 28 (17). – Табір під Миклашевим (село суч. Львівського р-ну).

«Ясновельможний мості-пане белзький воєводо, мій вельми мості-пане й брате.

Я взяв із варшавської пошти, яка надійшла до Львова, таку відомість, ніби саксонські, польські й литовські війська, відступивши від Варшави через наступ там збройної шведської сили, пішли походом вглиб Піддяського воєводства. Прагнучи це бачити й знати реальну картину й остаточну інформацію, посилаю мого спеціального кур'єра до вельможного мості-пана, маючи то серед перших служіння мого турбот, щоб у нинішній кампанії обговорив із вельможним мості-паном усе становище військової операції, коли письмово до вельможного мості-пана звертаюся. А також вельми прошу, щоб мене вельможний мості-пан про це схотів люб'язно інформувати, якщо правдою є те, що тут через варшавську пошту промовиста пішла чутка. Але не тільки про це, але й про все, що тільки вельможний мості-пан будеш мати у себе певне чи то з посполитих, чи то з приватних okazji, зволь мене в такому сум'ятті всіх станів, у цьому вирі подій вельможний мості-пан довірчо повідомити, бо для мене дуже важливо отримати достовірну інформацію від вельможного мості-пана. А найбільше прошу вельможного мості-пана про остаточну відомість: де тепер перебувають саксонські війська його королівської мості, які залишалися в межах саксонської держави, і як швидко сподіватися на повернення й прихід до Польщі найяснішого короля його мості Августа. У цьому всьому вдаюся до милості вельможного мості-пана й до тієї довіри, яка мене укріпила сподіванням кореспонденції. Чекаю, отже, із нетерпінням на відповідь та щиро залишаюся назавжди вельможного мості пана люб'язно зичливим братом і уклінним слугою – Іван Мазепа, гетьман і кавалер його царської пресвітлої величності Військ Запорозьких.

Із табору під Миклашевим, серпня 17 ст. ст. року 1705».

№ 11

1705, вересня 23 (12). – Табір під с. Городлом.

«Ясновельможний мості-пане белзький воєводо, мій вельми мості-пане й брате.

Не добираючи слів, бо любов ненавидить пишномовність, звертаюся до в. м. м. пана серед списів і вогню не так швидким пером, як на крилах любові, і поспішаю в люб'язні обійми гідної в. м. м. пана особи, коли мені до цього подає шляхетний приклад й. м. пан Злотолинський, адресуючи через спеціального посланця свої листи до в. м. м. панів. Я відбуду тоді свою учту цим свідченням моєї щирості, жодними прикрасами не спровокованої, тим лише дорікаючи неприхильним до моїх обітниць небесам, що мені вони досі не дозволяють скористатися тим жеребом, щоб я міг особисто в. м. м. пана вшанувати й спрагли мої ревності втамувати його присутністю.

Що поки буду знати насправді, а тепер дуже в. м. м. пана прошу відверто повідомити, яка є диспозиція під цей час у в. м. м. панів військових операцій, що неприятельська сила замишляє й робить. Це для того, щоб і я міг в сучасних кон'юнктурах сформувані обачно для спільного блага план дій. І вдруге тоді, укліно просячи в. м. м. пана повідомляти про стан речей, себе самого йому присвячую зі щирою душею й запевняю, що я є в. м. м. пана люб'язно зичливим братом і уклінним слугою – Іван Мазепа, гетьман і кавалер його царської пресвітлої величності Військ Запорозьких.

Із табору під Городлом, вересня 12 року 1705».

№ 12

1705, жовтня 8 (вересня 27). – У таборі.

«Ясновельможний мості-пане белзький воєводо, мій вельми мості-пане й брате.

Я давно зичив собі такої честі, щоб міг особисто вшанувати в. м. м. пана, котрого здавна тісна або давня (?) конфіденція зі мною сполучила клеєм нерозривної приязні. Добра в. м. м. пана як і минулого року, так і тепер, зберігаю під особливою протекцією від переходу військ під моїм регіментом. Не знаю, як посмів князь й. м. Четвертинський вчинити неподобство в маєтностях в. м. м. пана, взявши якісь прибутки; що не доручалося йому, взагалі [я] суворо це заборонив. Тому прошу в. м. м. пана довірливо і по порядку мені представити, що тільки він там своєвільно вибрав, а я гарантую, що все буде повернуто господареві в первісному стані. Виконуючи прохання в. м. м. пана, видаю оборонні універсали на маєтності ваші Вербич і Музяків і за цим жду з радістю, коли мені явлена буде слава твоя самого себе віддати щирій вашій ласці,

будучи в. м. м. пана люб'язно зичливим братом і уклінним слугою, – Іван Мазепа, гетьман і кавалер його царської величності Військ Запорозьких.

У таборі, 27 вересня 1705».

№ 13

1705, жовтня 19 (8). – У таборі.

«Ясновельможний мості-пане белзький воєводо, мій вельми мості-пане й брате.

Якщо зухвалість чи це (людей) князя й. м. Четвертинського, чи Бурляя, білоцерківського начальника, так багато собі дозволила, що мед і селітру в маєтностях в. м. м. пана проти закону присвоїла собі, тоді пишу два моїх листа: один – до згаданого князя, а другий – до Бурляя, не знаючи добре, хто з них у цьому в. м. м. пана зашкодив. Їм суворо наказую, щоб одразу ж після отримання мого листу те, що несправедливо і беззаконно позабирали, в цілості щоб повернули.

А заради кращого ознайомлення, посилаю лист писаний паном меджибізьким губернатором до в. м. м. пана, щоб знали, що мають відшкодувати.

Нині в. м. м. пана себе самого віддаю його неодмінній приязні й милості, будучи в. м. м. пана люб'язно зичливим братом і уклінним слугою, – Іван Мазепа, гетьман і кавалер його царської величності Військ Запорозьких.

У таборі, жовтня 8 ст. ст. 1705».

№ 14

1705, жовтня 25 (14). – У таборі під Замостям.

«Ясновельможний мості-пане белзький воєводо, мій вельми мості-пане й брате.

Не тільки те, що чи то князя й. м. Четвертинського, чи то Бурляя, білоцерківського начальника, зухвалість вчинок із майна в. м. м. пана забрав, повернеться до свого господаря в первісному стані, зволь тільки в. м. м. пан написати до свого меджибізького пана губернатора, щоб він дав мені знати, якщо не відбудеться реституція. Я навіть свого власного здоров'я (бо у друзів усе спільне) для послуг в. м. м. пана не жалів [би]. А що згаданих порушників зухвалість багато собі дозволила, однак вельми в. м. м. пана прошу, щоб через це я сам не підпадав під осуд і не втратив у героїчному в. м. м. пана серці конфіденцію, бо це без будь-якого мого, борони Боже, потурання сталося, але через розгнудану порочність.

Про що, коли знов прошу про повернення забраного, запевняю в. м. м. пана, а також знаюся бути в. м. м. пана люб'язно зичливим братом і уклінним слугою – Іван Мазепа, гетьман і кавалер його царської величності Військ Запорозьких.

У таборі під Замостям, жовтня 14 ст. ст. 1705 року»

№ 15

1705, жовтня 26 (15). – У таборі під Замостям.

«Ясновельможний мості-пане белзький воєводо, мій вельми мості-пане й брате.

Ще предки в. м. м. пана залишили мені в спадок вдячність і прекрасну пам'ять про героїчні їхні імена, а з в. м. м. паном через кореспонденцію міцним спільною приязні клеєм укладена довірча конфіденція. Усе це разом справило у мені такий ефект і афект, що бажання й небажання одного й того само, взагалі все призвели до спільності. Коли ж здоров'я в. м. м. пана, на котре спирається найвища безпека Речі Посполитої, вражено слабістю і зазнає раптової хвороби, я по праву висловлювання приязні сердечно цьому співчуваю, і не менш в серці й душі відчуваю співчутливий укол; зичу щиро якнайшвидшого й найдосконалішого відновлення перевтомленого здоров'я в. м. м. пана заради праці для спільного блага. Усамітнення м. м. пана від усіх, яке пан шукає (?), не дозволяє мені втратити надію, щоб я не мав особисто в. м. м. пана засвідчити пошану. До того ж неприязна осінь зачинила мені шлях, принаймні уповаю, що зима сніговою ковдрою простелить мені дорогу до побачення з в. м. м. паном. Цього я бажаю тремтливо й палко і не втішаю, допоки мене милим задовольнить явленням власна в. м. м. пана присутність. Презент від в. м. м. пана вдячно приймаю на знак його приязні, котра завжди обдаровує мене з надлишком. Так зичу собі щасливої пори, щоб я міг в. м. м. пана віддарувати. Тепер за найбільшу відплату є моє гаряче почуття, котре приношу в. м. м. пана, бо воно дорожче від усього золота. Бажаючи бути до скону в. м. м. пана люб'язно зичливим братом і уклінним слугою, – Іван Мазепа, гетьман і кавалер його царської величності Військ Запорозьких.

У таборі під Замостям, жовтня 15 ст. ст. 1705».

№ 16

1705, листопада 4 (жовтня 24). – У таборі під Замостям.

«Ясновельможний мості-пане белзький воевода, мій вельми мості-пане й брате.

За надісланий лист, у чому вбачаю підтвердження незмінної до мене приязні й фавору в. м. м. пана, вельми в. м. м. дякую. Як я раз вирішив майно в. м. м. пана для ваших послуг у будь-який можливий спосіб від усякого огородити нашестя, так і тепер із тим само наміром маю клопіт, видавши на кожне оборонні універсали на реквізицію в. м. м. пана. До ваших послуг свою декларуючи готовність, є в. м. м. пана люб'язно зичливим братом і уклінним слугою – Іван Мазепа, гетьман і кавалер його царської величності Військ Запорозьких.

У таборі під Замостям, 24 жовтня ст. ст. 1705».

№ 17

1705, листопада 14 (3). – У таборі під Замостям.

«Ясновельможний мості-пане белзький воевода, мій вельми мості-пане й брате.

Став і я біля мису доброї надії, коли пливучи на веслах моїх обітниць (?) мої інтенції знайшли свій порт у жаданій в. м. м. пана присутності й бесіді. У тому тільки підвела мене несправедлива й несподівана доля моя, що мені довше не дозволила особистим [з] в. м. м. паном вповні насолодитися спілкуванням. Однак запевняю цим, що залишитися в мене, захищеною глибоко в серці, солодкість імені й особи в. м. м. пана. При таборових труднощах у себе довелось прийняти, дуже прошу пробачити мене, з тим до скону свого декларуючись, що я є статечним в. м. м. пана люб'язно зичливим братом і уклінним слугою – Іван Мазепа, гетьман і кавалер його царської пресвітлої величності Військ Запорозьких.

У таборі під Замостям, 1705 року листопада 3-го ст. ст.»

№ 18

1705, листопада 21 (10). – Городло.

«Ясновельможний мості-пане белзький воевода, мій вельми мості-пане й брате.

Завжди є це у мене захищене в глибині серця й так налаштоване, щоб до всілякого задоволення в. м. м. пана мою виявляти готовність, отже, й тепер у цьому обов'язку, підкорюючись наказу в. м. м. пана, посилаю на його майна лібертацію, котра моїми стараннями до послуг в. м. м. пана дасть документ, що я в. м. м. пана є люб'язно зичливим братом й уклінним слугою – Іван Мазепа, гетьман і кавалер його царської пресвітлої величності Військ Запорозьких.

Із Городла, листопада 10 ст. ст. року 1705».

№ 19

1706, січня 2 (1705, грудня 22). – Дубно.

«Ясновельможний мості-пане белзький воевода, мій вельми мості-пане й брате.

Йду назустріч в. м. м. пану поспіхом пера, коли в. м. м. пан на зворотному щасливому шляху від найясніших монархів у повноті ласк і милостей панських до батьківських повертається пенатів, зичу тоді, щоб із подвійного першої величини імен двох найясніших, унією душ і зброї об'єднаних монархів, його царської величності і його королівської мості, завжди в. м. м. пана наміри могли вповні втілитися. Не розчарується в. м. м. пан певно у своєму очікуванні щодо збереження його добр, яке від мого залежить адміністрування, бо завжди достатньо часу тому віддаю, коли всю приділяю увагу цьому без будь-якого для себе зиску. Диспозиція ця, котра при дворі настала, про відступ королівських і духовних добр в Белзькому воеводстві й Холмській землі на зимові квартири й. м. пану коронному референдарію в. м. м. пан, вже мене ознаймував. Евакуація тоді війська мого регіменту звідси послідує, коли за наказом згори мені даним, до Кракова й Сандомира при саксонському генералі, рушати. Паспорт для безпечного проїзду їх мостям-панам комісарам в. м. м. пана посилаю, а сам за усіх обставин знаюся бути в. м. м. пана люб'язно зичливим братом й уклінним слугою – Іван Мазепа, гетьман і кавалер його царської пресвітлої величності Військ Запорозьких.

У Дубні, 22 грудня ст. ст 1705 року».

№ 20

1706, січня 22 (11). – Дубно.

«Ясновельможний мості-пане белзький воевода, мій вельми мості-пане й брате.

Не можу ніколи, зобов'язаний багатьма титлами та іменами в. м. м. пана, за власним бажанням відступити від ваших доручень, коли до таких дій наворачтає довіра й приязнь в. м. м. пана магнетичною чеснотою й, ніби на ланцюгу, тримає. Підкорююся й тепер наказу в. м. м. пана, коли як на Тернопільщину, так і на добра тамтешнього адміністратора, я наказав видати лібертацію з моєї військової канцелярії. Не відмовив би за наполяганням в. м. м. пана у тій же послужі і й. мості-пану старості Поберштельському, якби евакуйованому для захисту самого ж в. м. м. пана мого війська товариству з Настасова не видали призначення до Струсова. Однак зволь в. м. м. пан наказати на заміну нагляді десь місце, куди б людеї мого регіменту, розміщених в Струсові, можна поставити, а я певно безвідмовно [б] звідти їх евакуював. Йдеться мені тільки про те, щоб, не маючи постійного міста, під відкритим небом не залишалися. Що в. м. м. пану доповівши, цим закінчую, що без меж є в. м. м. пана люб'язно зичливим братом і уклінним слугою – Іван Мазепа, гетьман і кавалер його царської величності Військ Запорозьких.

У Дубні, січня 11/22 року 1706».

№ 21

1706, січня 26 (15). – Дубно.

«Ясновельможний мості-пане белзький воеводо, мій вельми мості-пане й брате.

Не можу сумніватися в тому, що поголос – провісник різних подій, доніс це в. м. м. пану непевним бубонінням. Знати, що шведський король, виявляючи повною мірою свою ворожість, вже через Віслу переправившись, повернув до Тикоціна, не роз'єднаними, але об'єднаними силами. Отже, я, маючи доручення від двору обох найясніших союзних монархів, щоб у трудах війни, як найчастіше і найдовірненіше мав з в. м. м. паном наради і кореспонденцію, особливо поблизу тут з в. м. м. паном залишаючись, то шлю свого чергового листа до звитяжного вашого серця. Дуже прошу, щоб в. м. м. пан, за цих непевних обставин, зволив мені відкрити свої наміри про те, що має в такому становищі чинити і як діяти. Для цього посилаю мого спеціального кур'єра до в. м. м. пана, прагнувши через нього якомога надійніше інформуватися про військові акції, особливо коли вже біля воріт загрожує Ганнібал. А якщо в. м. м. пан має про ворожі дії останні відомості, прошу дозволити мене довірливо сповістити через цього ж кур'єра, через котрого лечу швидким пером у поштиві обійми гідної в. м. м. пана особи. Цим ставлю у заслугу життя мого, що я є до скону в. м. м. пана люб'язно зичливим братом і уклінним слугою – Іван Мазепа, гетьман і кавалер його царської пресвітлої величності Військ Запорозьких.

P.S. Уже як почав запечатувати цього листа, дійшов до мене такий наказ від його королівської мості, щоб радився з в. м. м. паном, як слід чинити опір ворожості шведської сили і як (їхнім) настовбурченим списам (свої) списи протиставити, у чому зичив би собі мати бесіду з в. м. м. паном.

У Дубні, січня 15/ 26 року 1705».

№ 22

1706, лютого 20 (9). – Дубно.

«Ясновельможний мості-пане белзький воеводо, мій вельми мості-пане й брате.

Коли мене звідси вже четвертий наказ мого найяснішого зверхника, його царської величності до Литви кличе, однак залишаючись у повній готовності до походу, я розпочинаю з в. м. м. паном приязне прощання і не що іншого на незабудеш* в. м. м. пану пропоную, тільки мій розум, у полоні бажання прислужитися в. м. м. пану, котрий в собі все це має, що зичлива має на увазі прив'язаність, і хоча я сумую, що мене військова сурма від сусідства в. м. м. пана віддаляє, однак беру це як певну втіху, що дистанція не зменшує приязні. Особливо коли з бажаннями в. м. м. пана я так є вічним клеєм з'єднаний, що мене жодна несподіванка ніколи не може від благодіяння відділити й відставити. Прощаюся тоді з в. м. м. паном, з тим зверненням, щоб з його милості міг цією честю себе уславити, і що я є в. м. м. пана люб'язно зичливим братом і уклінним слугою – Іван Мазепа, гетьман і кавалер його царської пресвітлої величності Військ Запорозьких.

P.S. На який я міг здобути подарунків презент, то вельми прошу, щоб він був вдячно прийнятний.

У Дубні, лютого 9/ 20 року 1706».

*)Так написано це слово в оригіналі.

№ 23

1706, березня 22 (11). – Слуцьк.

«Ясновельможний мості-пане белзький воеводо, мій вельми мості-пане й брате.

Коли до мене й тут у Слуцьку, де за наказом мого зверхника, його царської величності, я став для відпочинку людям і коням, приходить до в. м. м. пана довірка реквізиція, маю звідси стимул до віддання незмінного попри зміну місць вшанування великого імені в. м. м. пана й до сприяння чим можу його найменшим бажанням. Тоді посилаю оборонний універсал на маєтності до в. м. м. пана, а тепер все, що за теперішніх обставин трапилося, доповідаю в. м. м. пану: найясніший цар й. мость, мій мостивий пан, з Орші став у Мінську, де буде чекати на війська, які йдуть із Шереметьєвим і Хованським. Деякі вже проминули Смоленськ 18 лютого за старим календарем, а інші – з Астрахані, де загальною амністією цілком заспокоїлися бурхливі внутрішні заворушення. Я маю наказ з'єднатися з цими військами в єдину силу під Новогрудком для подання помочі Гродну. Що потім тут би не трапилося, не затримаюся з повідомленням про все варте уваги в. м. м. пана вірним пером. А тепер є тим самим входи в. м. м. пана люб'язно зичливим братом і уклінним слугою – Іван Мазепа, гетьман і кавалер його царської пресвітлої величності Військ Запорозьких.

P.S. Шкодою про те дуже, що виходячи з Волині, не попрощався з в. м. м. паном особисто, і хоча сподіваючись на перебування його в. м. пана в Луцьку, писав через пана Савича, судового писаря, і на який міг здобути подарунків презент, адресував через нього в. м. м. пану, але і там лише марно палив свічку й трудився, бо мій і лист, і подарунок привіз назад, тож передам їх при кращій нагоді.

У Слуцьку, березня 11 року 1706».

№ 24

1707, травня 10 (квітня 29). – Жовква.

«Ясновельможний мості-пане белзький воеводо, мій вельми мості-пане й брате.

Мені б належало спочатку відгукуватися листом до в. м. м. пана, але, маючи вірні відомості, що в. м. м. пан мав тут бути у найяснішого царя й. м. мостивого пана, затримався з листом, зберігаючи цю честь для особистої зустрічі, а що в. м. м. пан випередив мій лист, через це мені доводиться соромитися. Однак винагороджую це спізнення дружнім пером, поки буду мати честь бачити й вітати

в. м. м. пана, тепер же взаємно в. м. м. пана віншуючи веселим Алілуя, сумую від погіршення вашого здоров'я і бажаю, щоб воскреслий Бог, у якому міститься вся досконалість і повнота життя та благодаті, віддалив би в. м. м. пана від надгробного каменя й укріпив би повною мірою здоров'я й дарував довголітнє життя. Тоді чекаю з палким бажанням та з відкритим серцем і обіймами на привітання в. м. м. пана, котрому всі мої помисли присвячую, знаючись бути в. м. м. пана люб'язно зичливим братом і уклінним слугою – Іван Мазепа, гетьман і кавалер його царської пресвітлої величності Військ Запорозьких.

Із Жовкви, квітня 29 року 1707».

№ 25

1707, травня 20 (9). – Залізці.

«Ясновельможний мості-пане белзький воевода, мій вельми мості-пане й брате.

Або зависнича доля, або сліпий випадок забрав у мене цю честь, що, будучи по сусідству з в. м. м. паном, я не міг мати задоволення бачити в. м. м. пана, котрого, зібравши всі сили, прагнув вшанувати поштивим ритуалом, від чого незмірну відчуваю муку, і не раніше цей рубець загоїться, аж поки в. м. м. пан, принаймні під час майбутньої кампанії, особистим своїм візитом прекрасну вчинить мені віддяку й задовольнить мою спрагу солодкою бесідою. Нині ж за вищим повелінням, повертаючись до свого краю і ще перебуваючи у поході, адресую письмово до в. м. м. пана. Без поруки сонця й волі небес жодна переміна місця й часу не може викоринити в мені справжню незмінність належної до в. м. м. пана прихильності, щирості й любові. Бо я собі назавжди твердо укріпив мою приязнь до в. м. м. пана, на котра й тепер покладаюся вічним союзом. Знаюся бути невідступно в. м. м. пана люб'язно зичливим братом і уклінним слугою – Іван Мазепа, гетьман і кавалер його царської пресвітлої величності Військ Запорозьких.

У Залізцях, травня 9 року 1707».

№ 26

1707, травня 21 (10). – Залізці.

«Ясновельможний мості-пане белзький воевода, мій вельми мості-пане й брате.

Пишався переді мною велебний в Богові отець, ігумен Почаївського монастиря великою милістю в. м. м. пана, яку в. м. м. пан виявив цьому святому чудотворному місцю. І просив мене про посередництво в. м. м. пана, щоб і надалі теж святе місце могло бути обласканим вашими особливими благодіяннями й перебувало під щитом протекції в. м. м. пана. Тоді я, знаючи, що у найблагочестивішому серці в. м. м. пана палає разом із шляхетною кров'ю ревність до хвали Божої, Його святинь, і невгасима турбота, звертаюся в. м. м. пана за наполегливим проханням згаданого чудотворного Почаївського монастиря. Про це вельми просячи, щоб його в. м. м. пан згідно з давніми лібертаціями зволив від всяких жовнірських поборів заховати, подбати і прихистити. Зобов'яже в. м. м. пан цим благочестивим вчинком і чернечу братію, яка під час служб при вівтарі й читанні Господу тихих молитов за здоров'я [в. м. п.] і моє, взаємно відплачуючи як такому, котрий без перебільшення знається бути в. м. м. пана люб'язно зичливим братом і уклінним слугою – Іван Мазепа, гетьман і кавалер його царської пресвітлої величності Військ Запорозьких.

У Залізцях, травня 9 року 1707».

№ 27

1707, червень. – Київ.

«Ясновельможний мості-пане белзький воевода, мій вельми мості-пане й брате.

Виконувати накази в. м. м. пана, маю собі на все життя за найпершу імені свого славу, яким і тепер охоче підкоряючись, доручив це сержантові моему пану Войнаровському, який зараз командир передових військ, щоб всі взагалі добра в. м. м. пана і його приятелів неушкодженими зберіг, щоб він всю свою турботу й пильність доклав до послуги в. м. м. пана. А я героїчне ім'я [в. м. м. п.] маючи у великій повазі, засвідчую моє прагнення до найменших бажань в. м. м. пана і посилаю за ради забезпечення й охорони оборонні універсали. Записуючи подальшу до послуг в. м. м. пана пожиттєву готовність, є в. м. м. пана люб'язно зичливим братом і уклінним слугою – Іван Мазепа, гетьман і кавалер його царської пресвітлої величності Військ Запорозьких.

Із Києва, червня року 1707».

№ 28

1707, вересня 20 (9). – Табір під Кисвом.

«Ясновельможний мості-пане белзький воевода, мій вельми мості-пане й брате.

Самий вельможного мості пана лист, котрий я через спеціального вістового отримав із якнайглибшою шанобою, доводить мені явними знаками, що героїчне вельможного мості-пана серце, від предків сповнене безсмертною слави, навернулося своїми милостями й фавором до мене. Сповна знов проливається на мою особу повноводним ключем. Я беру з цього невигаслу повинність багатьом титулам (?) і маю на все життя славу, що можу в респектах приязні вельможного мості-пана зміститися, заслуживши в них славу послушенства.

А хоча образ вельможного мості-пана завжди живе в серці, однак спомином усього доброго, що було, я зичив би собі відновити спілкування з вельможним мості-паном і мати щастя бачити його, на тій комісії, до котрої вельможний мості-пан так стрімко й палко прагне. Але вельможний мості-пан не отримав від двору мого найяснішого монарха його царської величності поновлення того

указу щодо повернення України у володіння Речі Посполитої, який має у себе на руках. Згаданий указ є старим, його треба поновити, бо без цього не може бути належна сатисфакція. У такому разі мені, видно, прийдеться на цей час позбавити себе задоволення від побачення з вельможним мості-паном, бо зараз інша пора, і зичу собі цю зникаючу честь компенсувати. А тепер у повноті відчуттів записуюсь і залишаюсь вельможного мості-пана люб'язно зичливим братом і уклінним слугою – Іван Мазепа, гетьман і кавалер його царської пресвітлої величності Військ Запорозьких.

P.S. Про відновлення України. Не тільки потрібний мені новий наказ від двору найяснішого царя його мості-пана милостивого. Але про те належить найбільше старатися, щоб власною монаршою рукою був цей скріплений указ. Без цього не можете вельможні мості-панове прийти до володіння Україною.

Із табору під Києвом, вересня 9/20 року 1707».

о. Мицик Юрій Андрійович – доктор історичних наук, професор, головний науковий співробітник Інституту української археології та джерелознавства імені М. С. Грушевського Національної Академії наук України (вул. Троєхсвятительська, 4, м. Київ, 01001, Україна).

pr. Mytsyk Yuriï – Doctor of Historical Sciences, Professor, Chief Scientist at the M. S. Hrushevsky Institute of Ukrainian Archaeology and Source Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine (4 Trokhsviatytelska Street, Kyiv, 01001, Ukraine).

E-mail: mytsyk2002@ukr.net

Мешковой Максим Миколайович – історик, службовець комерційного товариства, автор блогу «Читання з історії» (<https://staraukraina.blogspot.com/>).

Meshkovoi Maksym – historian, commercial employee, blog author in «Chytannya z istorii» (<https://staraukraina.blogspot.com/>).

E-mail: maksimmeshkovoy@gmail.com

Дата подання: 10 січня 2022 р.

Дата затвердження до друку: 20 січня 2022 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Мешковой, М., Мицик, Ю. Листи гетьмана Івана Мазепа до коронного гетьмана Речі Посполитої Адама Сенявського (частина 1). *Сіверянський літопис*. 2022. № 2. С. 57–65. DOI: 10.5281/zenodo.7012100.

Цитування за стандартом APA

Meshkovoi, M. and Mytsyk, Yu. (2022). Lysty hetmana Ivana Mazepy do koronnoho hetmana Rechi Pospolytoi Adama Seniavskoho (chastyna 1) [Letters of Hetman Ivan Mazepa to Crown Hetman of the Commonwealth of Nations Adam Senyavskiyi (part 1)]. *Sivrianskyi litopys – Siverian chronicle*, 2022, 2, P. 57–65. DOI: 10.5281/zenodo.7012100.

